

Махмут И. Челик
Јованка Д. Денкова
Универзитет „Гоце Делчев“
Филолошки факултет
Штип, Р. Македонија

ТВОРЕШТВОТО НА ФАХРИ КАЈА

Айсџиракиј: У овом раду аутор говори о писцу Фахри Каја као антологичару, преводиоцу и аутору књига. Слободно се може рећи да у његовом раду посебно место заузимају приче за деца, а ређе се јавља као поета. Његове приче за деца имају основу у свакодневном животу као учитељ. Акција у причи се дешава у школској средини и у дому, скоро сви јунаци су деца. Аутор следи дете између куће и школе. У причама за деца преовлађују савети, тј. дидактичка функција је на првом месту.

Кључне речи: прича за деца, школа, васпитање, Фахри Каја.

Фахри Каја роден 1930. во Куманово е претежно публицист, потоа књижевен критичар и истражувач на историското минато на Турците во Република Македонија, а и меѓу писателите од првата повоена генерација турски писатели во Република Македонија. Познат е и како составувач на антологиски избори, преведувач и учебникар. Меѓутоа, слободно може да се каже оти во неговото творештво расказите за деца заземаат видно место.

Заради негово активно ангажирање на разни високи партиски и државни функции за време на режимот на Тито во Југославија, подолго отсуствувааше од књижевната работа. Сосем ретко се јавува и како поет, претежно за деца, и за возрасни.

Абдулкадир Хајбер во својот осврт кон расказите за деца на Фахри Каја вели: „Како песните, така и расказите за деца на Фахри Каја се потпираат на неговите години на учителствувањето. Речиси сите јунаци се деца. Расказите се случуваат во училишни средини и во домови. Одвреме навреме се мешаат случки и настани од прошетки и игри на децата. Истите настани се врзани со училиштето, образованието или воспитанието на децата. Детето се следи помеѓу домот и училиштето и назад“.¹ Меѓу овие настани детето зазема клучно место; тоа или ќе се стопи во своите надежи или ќе зазелене во иднината. За авторот е важно она што се наоѓа среде овие две точки. Децата се должни да бидат добри и послушни. Да ги слушаат родителите дома и учителите во училиште. Децата не смеат да се омалуважуваат, било во училиште, било дома. Детето не смее да се лаже и учи да лаже.

¹Abdulkadir Hayber, Makedonya ve Kosova Türklerinin edebiyatı, İstanbul, 2001

Според расказите на Фахри Каја, возрасните, поаѓајќи од лични цели и интереси, не смеат да си играат со личноста на детето. Учителот в училиште, а родителот дома, децата секогаш треба да ги насочуваат кон добро. Затоа, возрасните се тие кои треба да им простат на децата.

Во книгата *Малаџа ханума* централно место зазема домот.² Детето добива значење во средината на својот дом. Меѓутоа, детето првите свои навики и сознанија ги добива токму дома, од возрасните. Заеднички се јунаците во Малата ханума. Така, Дилара и Џанер повеќе се наоѓаат со баба си и дедото. Нивната мајка е вработена. Лицата во оваа книга се од кругот на авторовите блиски. Така дедото, всушност, е самиот автор, а внуците негови вистински внуци. Следствено на тоа, авторот, јунаците ги познава мошне добро. Навиките кои владеат дома се прифаќаат и од децата, односно внуците. Тие се воспитани, ретко грешат или брзо ги исправаат грешките. Одвреме навреме тие се погодени или стануваат причина за тоа. Ова повеќе се случува кога децата останат насамо со возрасните, при што се зголемува и чувствителноста како кај децата, така и возрасните. Но, се добива впечаток оти децата се помалку и идеализирани. Затоа, се чини оти нема да погрешиме ако кажеме дека јунаците на Фахри Каја се рано созрели ликови. Каја во своите раскази секогаш е оптимист. Секогаш наоѓа излез од тешките состојби. Авторот, кој настојува да биде полезен за општеството, секогаш се движи среде истото општество. Инаку, расказите најчесто почнуваат со опис. Потоа се минува на настанот, а продолжува со дијалози. Земено воопшто, во споредба со обемот на расказите, дијалозите се предолги. Настанот или случката завршува со едноставно раскажување. Во расказите на Каја преовладуваат давањето совети на децата, од што произлегува впечатокот според кој авторот секогаш наметнува и свој заклучок. Според ставот и стојалиштето на авторот на крајот се забележува и извесен призвук на анегдота или иронија, својствени особености кај Фахри Каја.³

Најчеста тема во расказите за деца на Фахри Каја се односите меѓу децата и возрасните во семејството. Без разлика дали настаните се случуваат во селска или градска средина, Фахри Каја своето внимание го усредоточува на односите меѓу децата и нивните блиски или роднини. Иако овие односи како фабули се присутни и кај другите писатели на првата повоена генерација турски писатели кај нас, сепак, тие се доминантни кај овој автор, кој претежно е познат како писател на раскази за деца. (Речиси исклучок е „Шишко“, еден од најуспешните и најпопуларни раскази за деца на Фахри Каја, во кој се третираат односите меѓу самите деца).

Фахри Каја прави успешни обиди за истакнување на личноста на детето како во расказот „Камен од месечината“ во семејството, што заслужува посебно внимание.

²Kaya Fahri, Küçük hanım, Birlik yayınları, Üsküp, 1997.

³Ibid. 2001: 202–203.

Иако темите делуваат помалку и вештачки исконструирани, авторот смогнува сили да открие интересни случки на релацијата дете – семејство. Понекогаш тие се недоволно мотивирани и, како онаа случка кога детето, кое на почетокот не сака да оди на училиште, откако случајно оди в библиотеку, наеднаш се преобразува во мошне вреден ученик.

Писателот за деца треба да внимава детето да не открие дека некаква идеја авторот настојува да му ја наметне сосила на својот млад читател.

Идеите и пораките, колку и да се добри и корисни, мораат и да се оправдаат, а преку убедливи аргументи. Погрешно е сфаќањето според кое на детето може да му се наметне секаква идеја и поука. Детето, често, повеќе и од своите родители и блиски, внимава на битни детали од настаните.

Инаку, Фахри Каја умее успешно да ги компонира своите раскази за деца, давајќи им добар тек на заплетот, расплетот и кулминирањето на крајот од истите.

Јазикот во неговите раскази, сметаме оти е јасен, чист и разбирлив за децата. За разлика од другите писатели на првата повоена генерација турски писатели кај нас, Фахри Каја прави напори преку своите раскази да ги збогати и прошири знаењата на децата со нови научни и технолошки сознанија и откритија, што е позитивна одлика кај овој писател на раскази за деца во нашата земја.

На крајот и едно наше посакување: во најновите раскази наменети за возрасните читатели, Фахри Каја успешно обработува настани сврзани со иселувањето на Турците од Република Македонија во Република Турција. Би било корисно ако истиот автор темата *иселување* ја внесе и во своите раскази за деца, бидејќи децата, исто така, болно ги поднесуваат миговите на разделба со родното огниште и другарите македончиња и оние кои припаѓаат на другите етнички групи во Република Македонија, кои продолжуваат да живеат во своите родни огништа.

ЗАКЛУЧОК

Како заклучок, можеме да напоменеме дека Фахри Каја преку своите книги раскази за деца покажува оти е зрел раскажувач за деца, иако се забележува преголемата брзина во градењето на некои ликови и настани, при што доминираат изнасилените и вештачки конструирани раскази над оние со потрајни вредности и пораки.

ЛИТЕРАТУРА

- Eleştiriler ve denemeler (2008), NİD Mikena, Manastır.
Iz savremene turske poezije u Jugoslaviji (1987), Medjunarodna književna manifestacija – Sarajevski dani poezije, Sarajevo.

Каја (1990): Fahri Kaya, Yugoslavya Türk hikayesi antolojisi, Birlik yayınları, Üsküp.

Каја (1994): Fahri Kaya, Seçme yazılar, Birlik yayınları, Üsküp.

Каја (1997): Fahri Kaya Küçük Hanım, Birlik yayınları, Üsküp,

Каја (1986): Güven İKaya, Yugoslavya Türk halkı yazımına gerçekçi bir bakış, Tan yayınevi, Priştine.

Karahasan (1995): Mustafa Karahasan, Eleştiriler, Birlik yayınları, Üsküp.

Mahmut I. Çelik

Jovanka D. Denkova

Faculty of Philology

University „Goce Delčev“ in Štip

The Republic of Macedonia

THE WORK OF FAHRI KAYA

Summary: The author tells about the author Fahri Kaya as anthologist, translator and author for children. We can freely say that in his work, special place take stories for children and he rarely occurs as a poet. His children's stories are based on the daily life of a teacher. The action in the story happens in the school environment and in the home and almost all of the characters are children. The author follows the child between home and school. In children's stories dominated councils, i.e. didactic function in the first place.

Key words: stories for children, school, education, Fahri Kaya.